

Josip Imbrišak

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Stara povijest

diplomski studij arheologije, smjer: Antička arheologija

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Armand D'Angour, *Zaljubljeni Sokrat* – stvaranje filozofa, s engleskoga prevela Karmela Cindrić (Zagreb: Sandorf, 2021), 165 str.

Slavni grčki filozof Sokrat iza sebe nije ostavio nijedan pisani trag. O njegovu životu doznajemo ponajviše iz zapisa njegova učenika Platona i povjesničara Ksenofonta. Gotovo 2500 godina nakon Sokratove smrti njegove su ideje predmet brojnih studija, ne samo filozofskih već i historiografskih. Jedno od historiografskih djela koje se bavi Sokratovim životom je i studija britanskog povjesničara Armanda D'Angoura *Zaljubljeni Sokrat – stvaranje filozofa*. Iz samoga naslova knjige vidljivo je da nije riječ o klasičnoj biografiji ili o tipičnoj studiji koja pokušava dati sintetski pregled Sokratove filozofije, već o djelu što oslikava okolnosti koje su Sokrata nagnale da postane filozof i trajno promijeni tijek grčke filozofske misli. Autor se ponajviše bavi ranim dijelom Sokratova života i pitanjima vezanim uz ljubavni život slavnoga Grka.

Knjiga je podijeljena na uvod i šest poglavlja. U poglavlju *Uvod: dovođenje Sokrata iz oblaka* (str. 17 - 34) autor donosi informacije o Sokratovu životu koje su dio opće kulture, obrazlaže probleme na koje istraživači nailaze u radu s izvorima o filozofovu životu i pojašnjava kakva je mogla biti percepcija samoga Sokrata u očima običnih Atenjana. Prvo poglavlje – *Za ljubav Sokratovu* (str. 35 - 48) – daje kratak pregled Sokratova ljubavnog života na temelju podataka sačuvanih u povijesnim izvorima. Autor se posebno bavi Diotimom, tajanstvenom ženom čije ime donosi Platon u djelu *Gozba*; za nju tvrdi da je Sokrata uvela u svijet ljubavi. Pritom je teško odrediti misli li Platon na prvo seksualno iskustvo ili na što drugo. Pravi je identitet te žene predmet spora jer se njezino ime pojavljuje tek na nekoliko mjesta. D'Angour smatra da se iza toga imena zapravo skriva Aspazija, Periklova priležnica i kasnija žena. Objašnjenje za to autor gradi na spoznajama o Aspazijinoj nepopularnosti u staroj Ateni zbog prevelikog političkog utjecaja na Perikla i na etimologiji njezina imena. Konkretno, navedena je Periklova kažnjenička ekspedicija na pobunjenički otok Samos 440. prije Krista, kada se atenska ekspedicija ponijela iznimno brutalno prema otočkom stanovništvu, što nije dobro odjeknulo među svim Atenjanima. Iza toga je pohoda velikim dijelom stajala i Aspazija, pa je razvidno pretpostaviti da Aspazijino ime Platon nije želio izravno spominjati u svojim djelima. Što se etimologije tiče, u prilog autorovoj tezi ide i činjenica da Diotima u prijevodu znači „ona koju štuje Zeus“. Budući da se u komedijama Periklo često oslovljava kao vrhovni grčki bog, nije neutemeljeno

pretpostavljati da je zaista riječ o Aspaziji. U prvome se poglavlju autor dotiče i najčešćih stereotipa vezanih uz Sokratov ljubavni život. Prema Platonu i Ksenofontu, Sokrat se nije isticao osobitom fizičkom ljepotom i nije odviše mario za tjelesnu, tj. erotsku ljubav, već je težio intelektualnim užicima i ljubovao s filozofijom. D'Angour zaključuje da se Sokrat mogao pohvaliti prilično bogatim ljubavnim životom tijekom kojeg je imao dvije zakonite žene i trojicu sinova, iako je istina da je veći dio života, izuzev mladosti, proveo kao fizički neugledan muškarac.

Sljedeća su tri poglavlja – *Sokrat ratnik* (str. 49 – 68), *Ulazi Alkibijad* (str. 69 – 84) i *Periklov krug* (str. 85 – 104) – posvećena ratničkom i političkom djelovanju i usponu, a zatim i padu Sokrata u vladajućim atenskim krugovima. Poglavlje *Sokrat ratnik* oslikava Sokratov ratni put, zbog kojeg je u staroj Grčkoj bio jednako (ako ne i više) poznat nego po filozofskom radu. Središte je interesa u opisu Sokratova djelovanja u dvjema bitkama između završetka Grčko-perzijskih ratova i Peloponeskog rata – Bitki kod Koroneje 447. prije Krista i opsadi Potideje u sjevernoj Grčkoj od 432. do 430. prije Krista. U oba je sukobima Sokrat imao važnu ulogu; spašavanjem mladoga Alkibijada kod Potideje, ističe D'Angour, uvelike je usmjerio i daljni tijek povijesti Atene u Peloponeskom ratu.

Odnos ove dvojice Grka tema je idućeg poglavlja *Ulazi Alkibijad*, u kojem autor pruža šturi pregled Alkibijadova odrastanja nakon pogibije oca, stjecanje obrazovanja pod patronatom Perikla i prvih veza sa Sokratom pa sve do najzanimljivijeg dijela Alkibijadova života – sudjelovanja u Peloponeskom ratu na objema suprotstavljenim stranama. Autor osobito sagledava posljedice Alkibijadova djelovanja u Peloponeskom ratu na Sokrata i zaključuje da je Sokratova bliskost i prijateljstvo s prevrtljivim atenskim vojskovođom bila jedan od uzroka okretanja Atenjana protiv Sokrata tijekom poslijeratnih godina. Uz činjenicu da je u mladosti bio učitelj Kritije, vođe vlade tridesetorice tirana u Ateni, to je bio razlog jedne od najpoznatijih smrtnih presuda u povijesti. D'Angour dalje ističe da su uvriježeni razlozi, kao što su kvarenje mladeži i bogohuljenje, bili samo izgovor za uklanjanje Sokrata.

Poglavlje *Periklov krug* propitkuje Sokratov status u krugu Periklovih najbližih ljudi. Kao proslavljeni ratnik i filozof koji je još za života stekao relativno dobru reputaciju, Sokrat je neminovno pripadao krugu atenske elite i imao bliske veze s neformalnim atenskim vođom Periklom. Istaknuto je da je Periklov i Sokratov odnos bio određen Sokratovom ne odviše istančanom željom za ulazak u aktivnu politiku i djelomičnom podrškom Periklove politike razvoja Atene. Osim nekoliko službi, uglavnom predsjedanja atenskom skupštinom, Sokrat se držao izvan politike, a Periklu je zamjerao sve veću dekadenciju Atenjana. Atenski je vođa filozofu pak zamjerao preveliku političku pasivnost.

Poglavlje *Filozof je rođen* (str. 105 - 126) govori o razlozima Sokratovog okretanja filozofiji. Nakon uvodnog iznošenja okolnosti u kojima je mladi Sokrat odrastao i napomene da je sve ukazivalo da bi kao punoljetni građanin trebao naslijediti očev kamenoklesarski zanat, autor ispituje što je Sokrata navelo da napusti put u sigurnu egzistenciju i krene u neizvjesnost potrage za odgovorima. D'Angour nudi tri moguća odgovora. Kao prvi razlog navodi

osjećaj posebnosti i osamljenosti koja je u Sokratu mogla probuditi zanimanje za filozofska pitanja. Odluci je svakako mogao doprinijeti i posjet Delfima, gdje je Sokratu prorečeno da je najmudriji na svijetu; ulazni natpis „Spoznaj samoga sebe“ mogao ga je još samo učvrstiti u nakani da traži daljnju mudrost, napominje autor. Kao presudni razlog navodi se odnos s Aspazijom. Ubrzo nakon dolaska iz Mileta, oko 450. prije Krista, Aspazija i Sokrat su se upoznali i započeli blizak odnos koji je potrajao sve do njezine udaje za Perikla 445. prije Krista. Narav odnosa nije u potpunosti poznata, stoga se ne može reći je li u njemu bilo erotike, ali sasvim je izvjesno da je bio intelektualnog karaktera. Nakon Aspazijine udaje za Perikla Sokrat se, prema autoru, počeo zanimati za značenje prave ljubavi i doskora zakoračio putem filozofije.

Posljednje poglavlje – *Misterij Aspazije* (str. 127 - 136) – daje rekapitulaciju svega izrečenog o odnosu Sokrata i Aspazije uvelike se nastavljajući na prvo poglavlje. Autor sve važne informacije, teze i zaključke o Sokratovu životu iznosi u pogovoru – *Pogovor: nepoznati Sokrat* (str. 137 - 148) – gdje daje kronološki pregled u obliku svojevrzne kratke biografije starogrčkog filozofa. Čitatelj u knjizi može naći i nekoliko dodataka glavnome tekstu koji ga upotpunjuju ili upućuju na korištene izvore i literaturu: *Zahvale* (str. 9 - 10), *Vremenska crta* (str. 11 - 12), *Predgovor* (str. 13 - 16), *Bilješke* (str. 149 - 158), *Literatura* (str. 159 - 162) i *Kazalo* (str. 163 - 165).

Knjiga *Zaljubljeni Sokrat – stvaranje filozofa* Armanda D'Angoura nastoji prikazati Sokratov ljubavni život i ponuditi odgovor na pitanje što je Sokrata učinilo filozofom kakvim ga svijet poznaje danas. Autor odgovor vidi u kolopletu egzistencijalnih potreba koje su u Sokratu probudile zanimanje za pitanja morala i ljudskoga ponašanja, kao i u mladenačkim ljubavnim porivima i bliskosti koju je slavni Grk razvio s Aspazijom. D'Angour jednostavnim stilom i mnoštvom citata iz antičkih literarnih izvora čitatelja upoznaje s dosad poznatim spoznajama o Sokratu i daje vlastito viđenje Sokratova „odrastanja“ u filozofa. Iako u nekim dijelovima pomalo prelazi u klasično historiografsko narativno djelo s mnoštvom činjenica koje čitatelju mogu biti dosadne, u cjelini ova knjiga može poslužiti kao primjer historiografske studije koja nije namijenjena samo uskom krugu profesionalnih istraživača već i svakom zaljubljeniku u prošlost ili filozofiju.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 18 2023.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVIII, broj 18, 2023.

Glavni i odgovorni urednik
Marko Zidarić

Zamjenica glavnog urednika
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Antonija Lapaš
Ivan Mrnarević
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Marko Perišić
Ruben Prstec

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Antonija Lapaš
Klara Miholić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnica Uredništva
Marija Biščan

Recenzenti

dr. sc. Nikola Anušić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Lovorka Čoralić
akademkinja Nella Lonza
dr. sc. Kosana Jovanović
dr. sc. Jasmina Osterman

Lektura za hrvatski jezik

Iva Antičević
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Nikolina Peškura
Karla Rašić
Josipa Skenderović
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik

Tina Čatlaić

Prijevod s francuskog jezika

Klara Miholić

Oblikovanje

design.inmedia@gmail.com

Izdavač

Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak

Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada

Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>